

УДК: 811.161.2'24:81'373.46

DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2018-4-7>**Сергій Омельчук,**

доктор педагогічних наук, доцент, проректор з наукової роботи,
професор кафедри слов'янської філології,
Херсонський державний університет,
вул. Університетська, 27, м. Херсон, Україна

ПОНЯТТЄВА СПІВВІДНЕСЕНІСТЬ ЛІНГВОДИДАКТИЧНИХ ТЕРМІНІВ «РОБОТА З ТЕКСТОМ» І «РОБОТА НАД ТЕКСТОМ»

Наукові дослідження з лінгводидактики засвідчують порушення принципу системності як однієї з основних ознак терміна: у словосполученнях на позначення одного методичного поняття вчені вживають різні приїменники, тим самим уважаючи, що терміни «робота з текстом» і «робота над текстом» є взаємозамінними, тобто синонімними. У статті досліджено поняттєву співвіднесеність термінів «робота з текстом» і «робота над текстом» у сучасному лінгводидактичному дискурсі. Застосовано такі методи дослідження: компонентний аналіз для визначення семантичної організації термінів «робота з текстом» і «робота над текстом» на підставі комплексного аналізу наукових джерел і лексикографічних праць; метод функційного аналізу для визначення семантико-синтаксичних відношень, які виражають ці термінні словосполучення; зіставний аналіз для з'ясування особливостей функціонування ініомовних відповідників до термінів «робота з текстом» і «робота над текстом» в англійськомовних, німецькомовних, польськомовних, білоруськомовних та російськомовних наукових і навчально-методичних текстах; метод кількісних підрахунків для визначення кількісних показників вияву продуктивності використання в українській лінгводидактичній науці та в сучасному професійному мовленні вчителів-словесників поняття «робота над текстом» у невластивому йому значенні; метод узагальнення для систематизації функційних особливостей термінів «робота з текстом» і «робота над текстом». Доведено, що термінні словосполучення «робота з текстом» і «робота над текстом», хоч і тісно пов'язані між собою, проте позначають різні методичні поняття: робота з текстом як аналітичний вид діяльності – це осмислення, аналіз його, а робота над текстом як творчий вид діяльності – створення власного мовленнєвого твору.

Ключові слова: термінне словосполучення, приїменниково-іменникова словоформа, семантико-синтаксичні відношення.

Вступ

У наукових і навчально-методичних працях з лінгводидактики спостерігаємо непослідовне використання термінних словосполучень *робота з текстом* і *робота над текстом*. Проілюструємо це на прикладах назв навчальних посібників і наукових статей: «**Робота над текстом** на уроках української мови в 4-6 класах» (Н. Грипас), «Лексична **робота над текстом** при вивченні української мови як іноземної» (Л. Шеремета), «Самостійна **робота над текстом** у навчальних посібниках для 3 класу» (Л. Шевчук), «**Робота над текстом** у процесі розвитку діалогічного мовлення учнів на уроках української мови» (С. Мунтян), «**Робота з текстами** на уроках української мови у процесі вивчення синтаксису й пунктуації у 8–9 класах» (Н. Голуб), «**Робота з текстом** на заняттях з української мови у площині розвитку креативної мовної особистості майбутнього вчителя» (К. Климова), «**Робота з текстом** на уроках української мови як засіб активізації когнітивно-дослідницької діяльності учнів: дидактичний матеріал» (М. Візінська), «Принципи та методи навчання у процесі **роботи з текстами** лінгвістичної спрямованості на уроках української мови» (Н. Мордовцева), «Прагматичний аспект **роботи з текстом** під час вивчення

морфології української мови в основній школі» (С. Омельчук), «**Робота з текстом** на уроках вивчення синтаксису складного речення» (О. Божко) та ін.

До того ж цю тенденцію ми помітили, проаналізувавши електронну реферативну базу даних авторефератів дисертацій Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського, у якій натрапили на такі теми дисертацій: «Засвоєння учнями старших класів комунікативних стратегій у процесі **роботи** з науково-навчальними **текстами** предметів гуманітарного циклу» (Ю. Романенко), «Розвиток творчих здібностей молодших школярів у **роботі над текстом** на уроках української мови» (Н. Будій), «Збагачення словникового запасу учнів 5–7 класів у процесі **роботи над текстом** художнього твору» (Т. Лановик).

Ці приклади засвідчують порушення принципу системності як однієї з основних ознак терміна: у словосполученнях на позначення одного методичного поняття, як бачимо, ужито різні приїменники. А можливо, терміни *робота з текстом* і *робота над текстом* є взаємозамінними, тобто синонімними? Відповідь на це запитання могла б дати наукова розвідка І. Багмут «**Робота над текстом** і **робота з текстом** у процесі навчання мови» (Багмут, 2012), проте й сам автор, на жаль, у своїй праці некоректно й невмотивовано

вано послуговується різними прийменниково-іменниковими формами: «**6. Робота з текстом...** Це полегшує студенту **роботу над текстом**» (Багмут, 2012); «**8. Етапи роботи над текстом...** Запропонована у мовній рамці Ради Європи модель передбачає три фази **роботи з текстом ...**» (Багмут, 2012). Таке маніпулювання термінною лексикою можна вважати мовним недбальством, що істотно знижує якість наукового твору (термін *робота з текстом* у статті вжито вісім разів, а термін *робота над текстом* – два). До того ж мета, завдання, основний зміст статті й висновки не відповідають назві, оскільки читач цієї розвідки так і не отримує відповіді, у чому особливості *роботи над текстом* і *роботи з текстом* у процесі навчання мови.

Мета й завдання

Мета статті – дослідити поняттєву співвіднесеність термінів *робота з текстом* і *робота над текстом* у сучасному лінгводидактичному дискурсі. Зокрема, завданнями запропонованої розвідки є: визначити сутність термінів *робота з текстом* і *робота над текстом* та схарактеризувати семантико-синтаксичні відношення, які вони виражають; окреслити основні тенденції використання прийменників з і *над* з іменником *текст* в українській лінгводидактичній науці кінця ХХ – початку ХХІ сторіччя та в сучасному професійному мовленні вчителів-словесників; з'ясувати граматичні особливості іншомовних відповідників українських прийменниково-іменникових словоформ, зафіксованих у наукових і навчально-методичних працях із методики навчання англійської, німецької, польської, білоруської та російської мов.

Методи дослідження

Для розв'язання визначеної мети і сформульованих завдань застосовано такі методи дослідження: компонентний аналіз дав змогу встановити семантичну організацію термінів *робота з текстом* і *робота над текстом* на підставі комплексного аналізування наукових джерел і лексикографічних праць; метод функційного аналізу для визначення семантико-синтаксичних відношень, які виражають ці термінні словосполучення; зіставний аналіз дав змогу з'ясувати особливості функціонування іншомовних відповідників до термінів *робота з текстом* і *робота над текстом* в англійськомовних, німецькомовних, польськомовних, білоруськомовних та російськомовних наукових і навчально-методичних текстах; метод кількісних підрахунків для визначення кількісних показників вияву продуктивності використання в українській лінгводидактичній науці та в сучасному професійному мовленні вчителів-словесників терміна *робота над текстом* у невласивому йому значенні; метод узагальнення для систематизації функційних особливостей термінів *робота з текстом* і *робота над текстом*.

Виклад сутності запропонованої методики з наведенням прикладів та обґрунтуванням новизни

У лінгводидактиці лексему *текст* у складі термінного словосполучення *робота з текстом* уживаємо в значенні «літературний чи інший твір або його уривок для читання, аналізу тощо» (Білодід, 1979), «засіб навчання мови» (Пентилюк, 2015).

«Словник українських прийменників. Сучасна українська мова» фіксує три семантичні відношення, на які вказує прийменник *над* з орудним відмінком: 1) локативне (*явір над водою*); 2) об'єктне (*царюватиме над домом*); 3) темпоральне (*над світом*) (Загнітко, Данилюк, Ситар, Щукіна, 2007). У термінному словосполученні *робота над текстом* у значенні методичного прийому, що передбачає здійснення мисленневих дій на певному дидактичному матеріалі, прийменник *над* не вказує на жодне із зазначених семантичних відношень. Саме тому нормативною граматичною моделлю оформлення терміна-словосполучення є «іменник *робота* + іменник на позначення засобу навчання у формі орудного відмінка в поєднанні з прийменником «з». Наприклад: *робота з текстом, робота з орфограмою, робота зі словом, робота з омонімами, робота з підручником, робота з алгоритмом, робота зі схемою* тощо.

Водночас, проаналізувавши зафіксовані у «Словникові української мови» в 11 томах (Білодід, 1974) значення, які виражає прийменник *над* з орудним відмінком іменника або займенника, зазначимо, що прийменник *над*, указуючи на об'єктні відношення, можна вживати з орудним відмінком на позначення видів творчої роботи, жанрів, документів тощо, з якими пов'язана або на створення яких спрямована дія: *робота над оповіданням, робота над твором, робота над переказом, робота над сценарієм, робота над книжкою, робота над фільмом, робота над автобіографією* й под. Отже, у поданих прикладах ідеться про продуктивну творчу діяльність зі складання (написання чи створення) оповідання, твору, переказу, сценарію, книжки, фільму, автобіографії, а не про аналітичні дії на основі їх. Наприклад: «Створення наукового тексту передбачає кілька етапів роботи. Починається **робота над текстом** з виділення отриманого автором знання» (Сурмін, 2008); «Корисні поради щодо **роботи над текстом** дисертації дає Б. О. Райзберг...» (Сурмін, 2008, с. 57).

З огляду на зазначене констатуємо, що в таких контекстах, як «**робота над текстом** підручника» (Вашуленко, 2011, с. 101); «одним з основних прийомів **роботи над текстом** є редагування» (Вашуленко, 2011, с. 114); «**робота над текстом** вправи та за сформульованими в підручнику завданнями» (Вашуленко, 2011, с. 116); «**працюючи над текстом** підручника...» (Вашуленко, 2011, с. 187), – прийменник *над* ужито позанормативно. Семантично, відповідно до сутності зазначених методичних прийомів його має заступати прийменник *з*.

Термінні словосполучення *робота з текстом* і *робота над текстом*, хоч і тісно пов'язані між собою, проте в українській лінгводидактичній науці

позначають різні методичні поняття: *робота з текстом* – це осмислення, аналіз його, а *робота над текстом* – створення власного мовленнєвого твору (таблиця). Тож уважати їх взаємозамінними недоречно, оскільки не належать до тих словосполучень, у яких головних компонент має паралельні форми синтаксичного керування, як-от:

адресувати (кому?) *колезі* – *адресувати* (до кого?) *до колеги* – *адресувати* (на кого?) *на колегу*;
розумітися (на чому?) *на лінгвопрагматиці* – *розумітися* (у чому?) *в лінгвопрагматиці*;
вітатися (до кого?) *до присутніх* – *вітатися* (з ким?) *з присутніми*.

Таблиця 1.

Сутність методичних понять «робота з текстом» і «робота над текстом»

Термін-словосполучення	<i>Робота (яка?) з текстом</i>	<i>Робота (над чим?) над текстом</i>
Семантика слова <i>текст</i>	літературний чи інший твір або його уривок для читання, аналізу тощо (Білодід, 1979).	відтворена письмово або в друкованому вигляді авторська праця, документ, пам'ятка тощо (Білодід, 1979).
Семантико-синтаксичні відношення	атрибутивні (опорний іменник називає предметнену дію, а залежне слово – ознаку)	субстанціальні (опорний іменник називає предметнену дію, а залежне слово – об'єкт дії)
Синтаксична функція залежного компонента	означення	додаток
Значення методичного поняття	Аналітичний вид діяльності	Творчий вид діяльності
Сутність методичного прийому	Передбачає виразне читання (або читання мовчки) тексту, визначення теми й основної думки, мікротем тексту, аналізування мовних одиниць у тексті, визначення ролі їх в оформленні тексту тощо	Передбачає створення власного мовленнєвого твору (висловлювання)

У терміновому словосполученні *робота (яка?) з текстом* атрибутивні семантико-синтаксичні відношення, сформовані на основі підрядного зв'язку керування, залежно від типу словосполучення за належністю опорного слова до частиномовного розряду змінюються на субстанціальні. Проілюструємо це на прикладах:

іменникове словосполучення	<i>робота (яка?) з текстом</i>	} атрибутивні відношення
інфінітивне словосполучення	<i>працювати (з чим?) з текстом</i>	
дієприслівникове словосполучення	<i>працюючи (з чим?) з текстом</i>	} субстанціальні відношення

А в словосполученні *робота (над чим?) над текстом* субстанціальні семантико-синтаксичні відношення незалежно від типу словосполучення за належністю опорного слова до частиномовного розряду не змінюються:

іменникове словосполучення	<i>робота (над чим?) над текстом</i>	} субстанціальні відношення
інфінітивне словосполучення	<i>працювати (над чим?) над текстом</i>	
дієприслівникове словосполучення	<i>працюючи (над чим?) над текстом</i>	
	<i>над текстом</i>	

У методиці навчання української мови в закладах загальної середньої освіти вчені-лінгводидакти традиційно виокремлюють такі види роботи з текстом: визначення теми й основної думки, способів зв'язку речень у тексті; характеристика цілісності тексту (сислової, граматичної, структурної), композиційно-структурних особливостей тексту, засобів зв'язку речень у тексті; актуальне членування (дане й нове); редагування написаного (Пентилок, 2011). До основних видів робіт із текстами на етапі навчання риторич-

ки в закладах вищої освіти Н. Голуб зараховує: 1) удосконалення текстів; 2) роботу над партитурою тексту; 3) визначення структури тексту; 4) визначення комунікативної мети тексту; 5) визначення жанрових ознак тексту; 6) доповнення тексту цитатами, що підтверджують основну думку; 7) перебудування тексту відповідно до іншої комунікативної мети; 8) складання тез тексту виступу; 9) аналіз і редагування текстів; 10) вивчення текстів-зразків; 11) складання ескізу тексту; 12) порівняння текстів

(Голуб, 2009). Отже, зазначені види роботи ґрунтуються на мисленневих прийомах аналітичного характеру і не передбачають створення власного мовленнєвого висловлювання, зокрема переказу, твору, малюнка, повідомлення, виступу тощо. З огляду на це досить химерний вигляд має термін *аналітична робота над текстом*, який фіксує один з освітніх українських онлайн-ресурсів (<https://studopedia.eu>), замість *аналітична робота з текстом*. Натомість яскраво ілюструє сутність поняття *робота з текстом* і доречно вживання прийменника *з* (замість *над*) приклад, на який ми натрапили в монографії І. Вихованця й К. Городенської «Теоретична морфологія української мови»: «Переписувачі [рукописних збірників] в більшості активно **працювали з текстом**. Вони переробляли його, скорочували, доповнювали, ... модернізували мову («Україна. Наука і культура»))» (Вихованець, 2004).

Водночас можна виокремити й назвати такі основні види роботи над текстом: відтворення сприйнятого тексту, побудова тексту певного стилю, типу мовлення й жанру, композиційне оформлення текстів різних типів мовлення тощо.

Експериментальна перевірка ефективності запропонованої методики. Проаналізуємо докладніше використання в сучасних наукових дослідженнях терміна-словосполучення на позначення методичного прийому, що передбачає здійснення мисленневих дій на текстовому матеріалі:

«**Робота з науково-навчальними текстами** у старших класах з поглибленим вивченням української мови» (Засць, 2013, с. 2) – «Систематизація теоретичного і практичного досвіду для визначення наукових основ методики **роботи над текстами** міжпредметного змісту» (Засць, 2013, с. 3);

«Розроблено лінгводидактичну модель формування текстотвірних умінь учнів 5–9-х класів у процесі навчання синтаксису складного речення й експериментальну методику **роботи з текстом**» (Божко, 2017, с. 22) – «В основу шкільної методики **роботи над текстом** у зв'язку з навчанням синтаксису складного речення покладено лінгводидактичні ідеї О. Біляєва, Н. Бондаренко, ...» (Божко, 2017, с. 2);

«Окрім комунікативних умінь, **робота з текстом** сприяє формуванню логічних і лінгвістичних умінь» (Грона, 2018, с. 72) – «У **роботі над текстом** за комунікативно-когнітивним підходом, аналіз тексту розпочинається з ознайомлення з ним у цілому» (Грона, 2018, с. 84).

Як бачимо, слово *текст* з іменником *робота* сполучають переважно механічно, ледь не навмання. Ще одним прикладом, який яскраво ілюструє інтуїтивне використання прийменників *з* і *над* у складі відповідного терміна-словосполучення, є уривок анотації однієї з дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук: «...розроблено методичну систему **роботи над текстом** художнього твору, яка передбачає практичне ознайомлення учнів на

рівні уявленні з окремими літературознавчими поняттями...; використання на уроках читання оптимальних методів і прийомів **роботи з текстом** художнього твору, спрямованих на розвиток та вдосконалення естетичних оцінних суджень молодших школярів...» (Гоголь, 2004, с. 19).

Така тенденція, на жаль, негативно поширюється й на інші термінні словосполучення. Наприклад:

«Лінгводидактичним підґрунтям методичної системи **роботи з формування** інтонаційних умінь і навичок старшокласників є принципи, методи, прийоми» (Бабенко, 2010, с. 9) – «Ефективність запропонованих методів, прийомів, форм **роботи над формуванням** інтонаційних умінь і навичок» (Бабенко, 2010, с. 11);

«Стимулюють до вдумливої **роботи з мовним матеріалом**» (Божко, 2017, с. 152) – «**Робота над матеріалом** із мови, результатом якої є формування мовленнєвих умінь, має бути послідовною» (Божко, 2017, с. 80).

Послугування вченими-лінгводидактами різними прийменниково-іменниковими формами на позначення методичного прийому, в основі якого лежить аналіз тексту, спонукав нас з'ясувати, якому термінові віддають перевагу вчителі-словесники. Для цього протягом листопада 2017 р. – лютого 2018 р. ми провели опитування, зокрема й інтернет-опитування на персональному сайті www.omelchuk.ks.ua. Респондентам на запитання «Який термін відповідає методичному поняттю *аналіз тексту*?» було запропоновано вибрати один із трьох варіантів: 1) робота над текстом; 2) робота з текстом; 3) ці терміни є взаємозамінними. Узагальнюючи відповіді 54 учителів, констатуємо, що 28 учасників опитування (52%) вибрали варіант «робота з текстом», 18 учителів (33%) надживають терміном «робота над текстом», а 8 респондентів (15%) уважать ці терміни взаємозамінними. Отже, ставлення вчителів-словесників до використання термінних словосполучень на позначення одного методичного поняття виявилось також неоднозначним.

Подібна ситуація і в російській методичній науці: дослідники не розрізняють терміни «работа с текстом» і «работа над текстом», уживаючи їх хаотично й безсистемно. Яскравим прикладом слугує стаття С. Ісупової «**Работа над текстом** при обучении русскому языку как неродному», в першому реченні анотації до якої зазначено: «Статья посвящена **работе с художественным текстом** на занятиях по русскому языку с иностранными студентами» (Білодід, 1974). Водночас лексикографічна праця М. Львова «Словник-довідник із методики російської мови» подає граматичні форми із прийменником *с*, зокрема у словниковій статті, присвяченій текстовим вправам, читаємо: «**работа учащихся с готовым текстом**», «виды упражнений с готовым текстом», «выделение из текста сложных синтаксических целых и **работа с ними**» (Божко, 2017, с. 207).

Проте в англійськомовній науковій літературі лінгводидактичного спрямування у значенні «аналіз тексту» переважно використовують словосполучення **work with text** (укр. *робота з текстом*). Наприклад, у статті американського дослідника П. Мікана «Text-Based Teaching: Theory and Practice» читаємо: «The next approach, language teaching, emphasized learning by using the language, which included communicative speaking in class and **working with authentic texts** such as, signs and menus»; «Prior experiences prepare learners for **working with texts** in many ways»; «**Working with texts** integrates the skills to take advantage of multisensory text experiences to enhance memorizing language» (Mickan, 2015). У розвідці М. Кейна «Texts and the foreign language teacher: some reflections on aims» також ужито термінне словосполучення з прийменником *with*: «Through an examination of the notion of ‘truth’ in connection with **work with texts**, he outlines three different traditions within educational theory...» (Cain, 1980). Одна з польських монографій, присвячена проблемам викладання іноземних мов, має назву «**Working with Text** and Around Text in Foreign Language Environments» (Chodkiewicz, Krzemińska-Adamek, Steinbrich, 2016), у якій натрапляємо на статтю Я. Крайка «Language Teachers **Working with Text**: Increasing Target Language Awareness of Student Teachers with Do-It-Yourself Corpus Research» (Chodkiewicz, Krzemińska-Adamek, Steinbrich, 2016).

Водночас англійська мова фіксує і словосполучення **work on text** (укр. *робота над текстом*) у значенні «працювати над створенням (написанням) тексту». Зокрема, матеріали сайту <http://context.reverso.net> засвідчують такі приклади: «Thereafter, the experts would continue **working on the text**, taking into consideration, where appropriate, the comments received». «The rapporteur **works on the text** taking into account comments from other delegations». «Mr. Pekarchuk (Ukraine) said that he thought it necessary to continue consultations and **work on the text** of the Declaration».

Аналіз англійськомовних джерел дає підстави констатувати, що в наукових працях словосполучення *work with text* і *work on text* не є поширеними, їх заступає термінне словосполучення *text analysis* (укр. *аналіз тексту*).

У німецькій науковій мові поширеною є граматична конструкція *Arbeit mit Texten* (укр. *робота з текстом*). Для прикладу наведемо кілька назв німецьких навчальних видань: «Der **Umgang mit Texten** im Grundschulunterricht» (Ahrens-Drath, 2009), «Werkzeuge zur **Arbeit mit literarischen Texten**» (Rainer, 2014), «**Arbeit mit literarischen Texten** im DaF Unterricht am Beispiel eines Textes von Christine Nöstlinger» (Jašová, 2009).

Сучасна польська лінгводидактика у значенні аналітичного виду діяльності на основі тексту фіксує термін-словосполучення *praca z tekstem* (укр. *робота з текстом*). Зокрема, на одному з польських інтернет-порталів (<http://docplayer.pl>) у методичних рекоменда-

ціях «**Praca z tekstem** w edukacji dzieci klas początkowych» читаємо: «Po dokonaniu analizy opracowań metodycznych dotyczących **pracy z tekstem** można zaproponować ogólny model postępowania metodycznego przy opracowywaniu różnych rodzajów tekstów»; на іншому порталі (<http://www.profesor.pl>) натрапляємо на методичні рекомендації «Proces czytania – różne formy **pracy z tekstem** literackim opracowała». Прикладом нормативного поширення такої граматичної конструкції в методиці навчання польської мови є низка навчально-методичних праць, присвячених реалізації текстоцентричного підходу, якот: «Materiały do **pracy z tekstem** literackim w klasach początkowych» Я. Длугош, Е. Ожех (Długosz, Orzech, 1991), «Praca z tekstem w klasach początkowych» М. Яковицької (Jakowicka, 1981), «**Praca z tekstem** w klasach 1–3» К. Ленартовської, В. Свіонтек (Lenartowska, Świętek, 1982), «**Praca z tekstem** literackim w klasach I–III» М. Щепаньської (Szczepańska, 1987), «**Praca z tekstem** wierszowym» М. Войшвілло (Wojszwiłło, 1987). Якщо ж ідеться про творчий вид діяльності – створення тексту, то в польській мові також уживають прийменниково-іменникову форму з прийменником *nad*: «Etapu **pracy nad tekstem**. Jak stworzyć artykuł krok po kroku» (укр. *Етапи роботи над текстом. Як створити статтю покроково*) (<http://www.copywriting-blog.pl>); «**Praca nad tekstem** jest wartością» (укр. *Робота над текстом є цінністю*) (<http://www.gazetawroclawska.pl>); «**Praca nad tekstem** autorskim» (укр. *Робота над авторським текстом*) (<https://usosweb.uw.edu.pl>).

Прийменниково-іменникова словоформа з прийменником з зафіксована і в сучасній білоруській мові, про що свідчать назви наукових розвідок із білоруської лінгвометодики, зокрема: «Комплексная **праца з тэкстам** на ўроках абагульнення і сістэматызацыі ведаў па словаўтварэнні» (Якуба), «**Работа з тэкстам** як форма правядзення кантролю па беларускай мове» (Саматія, 2006), «Беларуская мова і культура: **праца з тэкстам** на вучэбных занятках» (Барысенка, 2016). Хоча в сучасному навчальному виданні «Беларуская мова. Поўны школьны курс. Тэорыя» натрапляємо на термінне словосполучення з прийменником *над*: **праца над кампазіцыяй** выступлення, **праца над тэкстам** выступлення (Красней, 2017). Як бачимо, уживання прийменника *над* у цих прикладах є виправданим, оскільки йдеться про створення (а не аналіз) певного мовленнєвого жанру. До того ж це значення яскраво виражене в контексті, узятому з білоруського інформаційного ресурсу «Харты'97»: «**Праца над «Псалтыром»** стала справай апошніх гадоў жыцця для беларускага святара, які жыў у Лёндане» (<https://charter97.org/ru/news/2016/8/9/217527/>). Водночас у назві статті «Аспекти **працы над** прафесійным **тэкстам** са студэнтамі эканамічных ВНУ» (Агароднікава, 2015) виділене словосполучення є позанормативною граматичною моделлю.

Висновки

Отже, прийменник з потрібно вживати:

1. З іменниками у формі родового відмінка, що позначають розділи мови (*робота з орфографії, робота з пунктуації, робота з риторики, робота зі стилістики, робота з морфології або робота з розділу «Орфографія», робота з розділу «Пунктуація», робота з розділу «Риторика», робота з розділу «Стилістика», робота з розділу «Морфологія»*).

2. З іменниками у формі орудного відмінка, що позначають:

2.1. Інформаційні й дидактичні засоби навчання (*робота з алгоритмом, робота з довідником, робота з інформаційними джерелами, робота з комп'ютером, робота з навчальним матеріалом, робота з наочністю, робота з підручником, робота з плакатом, робота з посібником, робота зі словником, робота з таблицею, робота з текстом, робота з теоретичним матеріалом*).

2.2. Мовні одиниці різного рівня (*робота з мовними одиницями, робота з орфограмами, робота з пунктограмами, робота з реченням, робота із синонімами (антонімами, паронімами, омонімами), робота зі словом, робота зі словосполученням, робота з терміном*).

ЛІТЕРАТУРА

1. Агароднікава С. В. Аспекти праці над професійним текстом са студентами еканамічных ВНУ [Електронний ресурс]: праграма курса беларускай мовы ў эканамічных ВНУ / С. В. Агароднікава, К. У. Петрыкевіч. – Витебск: ВГУ імени П.М.Машерова. – 2015.– Режим доступу: <https://lib.vsu.by/xmlui/bitstream/handle>.

2. Бабенко О. А. Формування інтонаційних умінь і навичок старшокласників як засіб творення усних висловлювань [Текст]: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська мова)» / О. А. Бабенко. – К., 2010. – 23 с.

3. Багмут І. В. Робота над текстом і робота з текстом у процесі навчання мові / І. В. Багмут // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови. – 2012. – Вип. 9. – С. 176–179.

4. Беларуская мова і культура: праца з тэкстам на вучэбных занятках / В. У. Барысенка [Електронний ресурс] // Мова. – 2016. – № 26. – С. 151–155. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mova_2016_26_30.

5. Божко О. П. Формування текстотвірних умінь учнів основної школи в процесі вивчення синтаксису складного речення [Текст]: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / О. П. Божко. – Херсон, 2017. – 283 с.

6. Вихованець І. Теоретична морфологія української мови [Текст]: академ. граматики укр. мови / І. Вихованець, К. Городенська; за ред. І. Вихованця. – К.: Унів. вид-во «Пульсар», 2004. – 400 с.

2.3. Определтнений процес (*робота з вивчення граматики, робота з розвитку мовлення, робота з удосконалення морфологічних умінь, робота з формування комунікативної компетентності*).

З поданими в пп. 2.1–2.2 прийменниково-іменниковими словоформами можна поєднувати також дієслово *працювати* й дієприслівник *працюючи* (*працювати з текстом, працювати з алгоритмом, працюючи з орфограмами*).

Якщо ж потрібно вказати на продуктивний вид діяльності – створення (складання, написання, моделювання тощо) чогось, граматично правильно й методично виправдано послуговуватися конструкціями з прийменником *над*: *робота над алгоритмом, робота над підручником, робота над текстом*. Так само з головним компонентом дієсловом і дієприкметником – *працювати над алгоритмом, працювати над підручником, працюючи над текстом* і под. Такі конструкції є структурно неповними, але семантично ж вони повні, оскільки за відсутності лексично вираженого девербатива *створення* (складання, написання, моделювання) семантичне навантаження припадає на семантично і структурно обов'язковий додаток зі значенням об'єкта дії (*алгоритм, підручник, текст* тощо).

7. Гоголь Н. В. Формування у молодших школярів естетичної оцінки художнього твору на уроках читання [Текст]: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська література)» / Н. В. Гоголь. – К., 2004. – 20 с.

8. Голуб Н. Б. Теоретико-методичні засади навчання риторики у вищих педагогічних навчальних закладах [Текст]: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Ніна Борисівна Голуб. – К., 2009. – 505 с.

9. Грона Н. В. Система підготовки студентів педагогічного коледжу до формування у молодших школярів текстотвірних умінь [Текст]: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Н. В. Грона. – К., 2018. – 491 с.

10. Заєць В. Г. Лінгвометодичні засади навчання української мови учнів 8–9 класів з поглибленим вивченням на текстовій основі міжпредметного змісту [Текст]: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська мова)» / В. Г. Заєць. – К., 2013. – 20 с.

11. Исупова С. М. Работа над текстом при обучении русскому языку как неродному / С. М. Исупова // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2013. – № 5. – Ч. 1. – С. 65–67.

12. Красней В. Беларуская мова. Поўны школьны курс. Тэорыя [Текст] / Віктар Красней, Яўген Лаўрэль. – Мінск: Аверсэв, 2017. – 287 с.

13. Львов М. Р. Словарь-справочник по методике русского языка [Текст]: учеб. пособ. для студ. пед.

ин-тов / Михаил Ростиславович Львов. – М. : Просвещение, 1988. – 240 с.

14. Методика навчання української мови в початковій школі [Текст] : навч.-метод. посібн. / За наук. ред. М. С. Вашуленка. – К. : Літера ЛТД, 2011. – 364 с.

15. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс [Текст] : посібник для студентів / Кол. авторів за ред. М. І. Пентиліук. – К. : Ленвіт, 2011. – 366 с.

16. Саматія І. М. Работа з тэкстам як форма правядзення кантролю па беларускай мове [Електронний ресурс] / І. М. Саматія // Метадалагічныя і метадычныя аспекты выкладання мовы і літаратуры ў школе і ВНУ : зб. навук. арт. ; пад рэд. І. У. Таяноўскай, Т. В. Малыцэвіч. – Мінск : БДУ, 2006. – Вып. 5. – С.63–68. – Режим доступу: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/56650>.

17. Словник-довідник з української лінгводидактики [Текст] : навч. посіб. / [М. Пентиліук, О. Горошкіна, Н. Мордовцева, А. Нікітіна, Л. Попова] ; за заг. ред. М. Пентиліук. – К. : Ленвіт, 2015. – 320 с.

18. Словник українських прийменників. Сучасна українська мова [Текст] / А.П. Загнітко, І.Г. Данилюк, Г.В. Ситар, І.А. Щукіна. – Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2007. – 416 с.

19. Словник української мови: в 11 т. [Електронний ресурс] / АН УРСР ; Ін-т мовознавства ; за ред. І.К. Білодіда. – Т. 5. – К. : Наук. думка, 1974. – Режим доступу : sum.in.ua.

20. Словник української мови: в 11 т. [Електронний ресурс] / АН УРСР ; Ін-т мовознавства ; за ред. І.К. Білодіда. – Т. 10. – К. : Наук. думка, 1979. – Режим доступу : sum.in.ua.

21. Сурмін Ю. П. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація [Текст] : навч.-метод. посіб. / Ю. П. Сурмін. – К. : НАДУ, 2008. – 184 с.

22. Якуба С. М. Комплексная праца з тэкстам на ўроках абагульнення і сістэматызацыі ведаў па словаўтварэнні [Електронний ресурс] / С. М. Якуба. –

Режим доступу: <https://www.bsu.by/Cache/pdf/184933.pdf>.

23. Ahrens-Drath R. Der Umgang mit Texten im Grundschulunterricht (Wiesbaden, 2009) [Електронний ресурс] / R. Ahrens-Drath. Режим доступу: https://kultusministerium.hessen.de/sites/default/files/media/der_umgang_mit_texten_im_grundschulunterricht.pdf

24. Długosz J., Orzech E. Materiały do pracy z tekstem literackim w klasach początkowych / J. Długosz, E. Orzech. – Rzeszów: Agencja Wydawnicza "Fraza", 1991. – 264 с.

25. Cain M. Texts and the foreign language teacher: some reflections on aims / M. Cain // *Revue ATEE Journal*. – 1980. – №3.

26. Jakowicka M. Praca z tekstem w klasach początkowych / M. Jakowicka // *Zbiornica Szkoła Gminna*. – 1981. – №5.

27. Jašová M. Arbeit mit literarischen Texten im DaF Unterricht am Beispiel eines Textes von Christine Nöstlinger / M. Jašová // *Diplomarbeit, Masaryk-Universität Brünn*, 2009. – 100 с.

28. Lenartowska K., Świątek W. Praca z tekstem w klasach 1-3 / Lenartowska K., Świątek W. – Warszawa: WSiP, 1982. – 93 с.

29. Mickan P. Text-Based Teaching: Theory and Practice [електронний ресурс] / P. Mickan. – 2015. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/265011929_Text-Based_Teaching_Theory_and_Practice.

30. Rainer E. Wicke, Werkzeuge zur Arbeit mit literarischen Texten / E. Rainer. – München: Hueber Verlag, 2014. – 31 с.

31. Szczepańska M. Praca z tekstem literackim w klasach I – III / M. Szczepańska // *Życie Szkoły*. – 1987. – №4.

32. Wojszwiłło M. Praca z tekstem wierszowym / M. Wojszwiłło // *Życie Szkoły*. – 1987. – №4.

33. Chodkiewicz H. Working with Text and Around Text in Foreign Language Environments / H. Chodkiewicz, M., Krzemińska-Adamek P. Steinbrich. – Springer, 2016. – 288 с.

REFERENCES

1. Aharodnikava, S. V. (2015). Aspekty pratsy nad prafesiinym tэкстам sa studentami ekanamichnykh VNU: prahrama kursa belaruskaj mowy ў ekanamichnykh VNU [Aspects of writing a professional text from the economic university students: the program of the Belarusian language in the economic universities]. Vytebsk: VHU ymeny P.M.Masherova. Retrieved from: <https://lib.vsu.by/xmlui/bitstream/handle> [in Belorussian].

2. Babenko, O. A. (2010). Formuvannia intonatsiynykh umin i navychok starshoklasnykiv yak zasib tvorennia usnykh vyslovliuvan [Formation of intonational skills of senior pupils as a means of creating oral statements]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

3. Bahmut, I. V. (2012). Robota nad tэкстам i robota z tэкстам u protsesi navchannia mowy [Working on the text and working with the text in the process of learning the language]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova – Scientific journal of the National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov. Series 10: Problems of grammar and lexicon of the Ukrainian language*, 9, 176-179 [in Ukrainian].

4. Belarускаia mova i kultura: pratsa z tэкстам na vучebnykh zaniatkakh [The Belarusian language and culture: work with the text in the classroom]. (2016). *Mova – Language*, 26, 151–155. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mova_2016_26_30 [in Belorussian].

5. Bozhko, O. P. (2017). Formuvannia tekstotvirnykh umin uchniv osnovnoi shkoly v protsesi vyvchennia syntaksysu skladnogo rechennia [Formation of text-based skills of primary school students in the process of studying the syntax of complex sentences]. *Candidate's thesis*. Kherson [in Ukrainian].
6. Vykhoanets, I. (2004). *Teoretychna morfolohiia ukrainskoi movy: akadem. hramatyka ukr. movy [Theoretical morphology of the Ukrainian language]*. Kyiv: Univ. vyd-vo «Pulsary» [in Ukrainian].
7. Hohol, N. V. (2004). Formuvannia u molodshykh shkoliariv estetychnoi otsinky khudozhnogo tvor na urokakh chytannia [Formation of younger schoolchildren aesthetic assessment of artistic work at reading lessons]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
8. Holub, N. B. (2009). Teoretyko-metodychni zasady navchannia rytoryky u vyshchykh pedahohichnykh navchalnykh zakladakh [Theoretical and Methodical Principles of Rhetoric Education in Higher Educational Institutions]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
9. Hrona, N. V. (2018). Systema pidhotovky studentiv pedahohichnogo koledzhu do formuvannia u molodshykh shkoliariv tekstotvorchykh umin [System of preparation of students of pedagogical college for the formation of text-writing skills among junior pupils]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
10. Zaiets, V. H. (2013). Lihvometodychni zasady navchannia ukrainskoi movy uchniv 8-9 klasiv z pohlyblenym vyvchenniam na tekstovii osnovi mizhpredmetnogo zmistu [Lingvometethodical principles of teaching Ukrainian for pupils of grades 8-9 with in-depth study on the textual basis of inter-subject content]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
11. Ysupova, S. M. (2013). Rabota nad tekstem pry obuchenyy russkomu yazyku kak nerodnomu [Work on the text when teaching Russian as non-native]. *Filologicheskie nauky. Voprosy teorii i praktiki – Philological sciences. Questions of theory and practice*, 5, 65-67. Tambov: Hramota [in Russian].
12. Krasnei, V. (2017). *Belaruskaiia mova. Poŭny shkolny kurs. Teoryia [Belarusian language. Full school course. The theory]*. Minsk: Aversov [in Belorussian].
13. Lvov, M. R. (1988). *Slovar-spravochnik po metodike russkoho yazyka: ucheb. posob. dlia stud. ped. yn-tov [Dictionary of methodology of the Russian language]*. Moscow: Prosveshchenye [in Russian].
14. Vashulenko, M. S. (Ed.) (2011). *Metodyka navchannia ukrainskoi movy v pochatkovii shkoli: navch.-metod. posibn. [Methodology of teaching the Ukrainian language in elementary school]*. Kyiv: Litera LTD [in Ukrainian].
15. Pentyliuk, M. I. (Ed.). (2011). *Praktykum z metodyky navchannia ukrainskoi movy v zahalnoosvitnikh zakladakh: modulnyi kurs: posibnyk dlia studentiv [Workshop on Ukrainian language teaching methodology in secondary schools: a modular course]*. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
16. Samatyia, I. M. (2006). Rabota z tekstam yak forma praviadzennia kantroliu pa belaruskai move [Work with theaksts as a form of the legalization of the control of the Belarusian language]. *Metadalahichnyia i metadychnyia aspekty vykladannia movy i litaratury ŷ shkole i VNU – Metadalogic and metadic aspects of teaching the language and literature in the school and the VNU*, 5, 63-68. Minsk: BDU. Retrieved from: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/56650> [in Belorussian].
17. Pentyliuk, M., Horoshkina, O., N. Mordovtseva, A. Nikitina, L. Popova. (2015). *Slovyk-dovidnyk z ukrainskoi linhvodydaktyky: navch. posib. [Dictionary of Ukrainian linguistic editions: textbook. manual]*. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
18. Zahnitko, A.P., Danyliuk, I.H., Sytar, H.V., Shchukina, I.A. (2007). *Slovyk ukrainskykh pryimennykiv. Suchasna ukrainska mova [Dictionary of Ukrainian prepositions. Contemporary Ukrainian Language]*. Donetsk: TOV VKF «BAO» [in Ukrainian].
19. Bilodid, I.K. (Ed.). (1974). *Slovyk ukrainskoi movy: v 11 t. [Dictionary of the Ukrainian language]*. (Vol. 5). Kyiv: Nauk. Dumka. Retrieved from: sum.in.ua [in Ukrainian].
20. Bilodid, I.K. (Ed.). (1979). *Slovyk ukrainskoi movy: v 11 t. [Dictionary of the Ukrainian language]*. (Vol. 10). Kyiv: Nauk. Dumka. Retrieved from: sum.in.ua [in Ukrainian].
21. Surmin, Yu. P. (2008). *Naukovi teksty: spetsyfyka, pidhotovka ta prezentatsiia [Scientific texts: specificity, preparation and presentation]*. Kyiv: NADU [in Ukrainian].
22. Yakuba, S. M. *Kompleksnaia pratsa z tekstam na ŷrokakh abahulnennia i sistematyzatsiia veday pa slovaŷtvarenni [Comprehensive working with text in class generalization and systematization of knowledge of word formation]*. Retrieved from: <https://www.bsu.by/Cache/pdf/184933.pdf>. [in Belorussian].
23. Ahrens-Drath, R. (2009). *Der Umgang mit Texten im Grundschulunterricht*. Retrieved from: https://kultusministerium.hessen.de/sites/default/files/media/der_umgang_mit_texten_im_grundschulunterricht.pdf [in German].
24. Długosz, J., Orzech, E. (1991). *Materiały do pracy z tekstem literackim w klasach początkowych (Rzeszów: Agencja Wydawnicza "Fraza". A. Meissner (Ed.). [in Polish]*.
25. Cain, M. (1980). Texts and the foreign language teacher: some reflections on aims. *Revue ATEE Journal*, 3 [in English].
26. Jakowicka, M. (1981). “Praca z tekstem w klasach początkowych”, *Zbiórca Szkoła Gminna*, 5 [in Polish].
27. Jašová, M. (2009). *Arbeit mit literarischen Texten im DaF Unterricht am Beispiel eines Textes von Christine Nöstlinger (Diplomarbeit, Masaryk-Universität Brünn) [in German]*.

28. Lenartowska, K., Świętek, W. (1982). *Praca z tekstem w klasach I-3* (Warszawa: WSiP) [in Polish].
29. Mickan, P. (2015). Text-Based Teaching: Theory and Practice. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/265011929_Text-Based_Teaching_Theory_and_Practice.
30. Rainer, E. (2014). Wicke, *Werkzeuge zur Arbeit mit literarischen Texten* (München: Hueber Verlag) [in German].
31. Szczepańska, M. (1987). Praca z tekstem literackim w klasach I – III” *Życie Szkoły*, 4 [in Polish].
32. Wojszwiłło, M. (1987). Praca z tekstem wierszowym. *Życie Szkoły*, 7-8 [in Polish].
33. Chodkiewicz, H., Krzemińska-Adamek, M., Steinbrich, P. (2016). *Working with Text and Around Text in Foreign Language Environments*. Springer.

Serhii Omelchuk,
Doctor of Pedagogy, associate professor,
vice-rector, Professor of Slavic philology,
Kherson State University,
27, Universytetska Str., Kherson, Ukraine

CONCEPTUAL CORRELATION OF “WORKING WITH A TEXT” AND “WORKING ON A TEXT” LINGUISTIC DIDACTIC TERMS

The article investigates the normative functioning of term phrases ‘working with a text’ and ‘working on a text’ in the linguistic didactic discourse. The carried out component analysis has made it possible to determine a semantic organization of both terms on the basis of a complex analysis of scientific sources and lexicographic works. It has been proved that these terms in the Ukrainian linguistic didactic science denote different methodical concepts. “Working with a text” in the meaning of a methodical technique involves the implementation of mental actions on a certain didactic material. It means comprehension and analysis of the text. “Working on a text” is a productive activity based on the creation (composition, writing, modeling, etc.) of a speech utterance. Such constructions are structurally incomplete, but they are complete semantically. In the absence of a lexically expressed deverbative, the semantic load falls on a semantically and structurally obligatory object with the meaning of the object of an action. Ukrainian linguistic didactic scientists, as well as language teachers, predominantly use various prepositions and substantive forms to indicate a methodical technique based on text analysis. The grammatical peculiarities of the foreign correspondences of the Ukrainian preposition and substantive form ‘with a text’ in English, German, Polish, Byelorussian and Russian languages have been clarified. In the English scientific linguistic didactic literature, the phrase “working with a text” is mainly used in the meaning of “text analysis”. At the same time, the phrase “working on a text” in the meaning of “work on the creation (writing) of the text” also occurs in the English language. The grammatical construction “Arbeit mit Texten” is common in the German scientific language. Modern Polish linguistic didactics fixes the term-phrase “praca z tekstem” in the sense of an analytical kind of activity on the basis of the text. The preposition and substantive word form with the preposition “with” is also observed in the modern Byelorussian language, as evidenced by the titles of scientific studies in the Byelorussian language methodology. Researchers do not distinguish between terms “work with a text” and “working on a text” in the Russian methodical science. They use these term phrases unsystematically.

Keywords: term phrase, preposition and substantive word form, semantic and syntactic relations.

Подано до редакції 09.03.2018